

MÁNIČKA ZE SEVERU

František „Čuňas“ Stárek (*1952)

Mezi 17. a 25. listopadem 1989 se toho v ČSSR událo dost: stovky tisíc lidí demonstrovaly proti vládě, už skoro týden existovalo Občanské fórum, k davům řečnili zástupci dosud pronásledované opozice, rezignovalo předsednictvo Ústředního výboru KSČ, zkrátka totalitní režim se hroutil. Jeden z „otců českého undergroundu“ František Stárek, přezdívaný od mládí Čuňas, však ještě pořád seděl za mřížemi a revoluci sledoval s ostatními vězni na televizní obrazovce v takzvané kulturní místnosti. Dne 25. listopadu mu večerní zprávy udělaly radost: *„Hlasatel najednou oznámil, že prezident udělil milost několika disidentům, a zaznělo i moje jméno. V té ‚kulturce‘ bylo asi sedmdesát mukulů a všichni se na mě otočili: ‚Ty vole, pustili tě!‘ Byla to bomba. Spousta lidí tam totiž seděla za pokus o přechod hranic na Západ a já jsem jim už dřív říkal, že půjdou brzy domů. Oni si ťukali na čelo, že jsem blázen. Teprve když slyšeli z televize, že jdu ven, začali brát situaci trochu vážně [...].“*

Disident, „mánička“ (jak se v Čechách říkalo mladým mužům s dlouhými vlasy) a vydavatel samizdatové revue Vokno František Stárek se narodil 1. prosince 1952 v Plzni, jeho rod však pochází z vesnice České Libchavy, kde žili sedláci Stárkové přinejmenším od roku 1574. Hospodařili i Františkovi rodiče, do počátku 50. let, kdy komunisté založili JZD a sebrali jim statek. Odcházeli s několika taškami a paní Stárková byla těhotná. Žili pak v Teplicích, na severu Čech: *„Bylo to tam docela drsné [...]. Muži tvrdě pracovali, dělali v dolech, kde šlo o život, což se pak přenášelo i do civilu – věci, kvůli nimž se v té době v Praze chlapi fackovali, se u nás řešily nožema. No a my jsme zase byli první generace dětí, které tam vyrostly.“*

Když bylo Františkovi osm, jeho otec zemřel na infarkt a matka zůstala sama s třemi dětmi. V poměrně útlém věku se František zhlédl v Beatles, dostal od kamarádů přezdívku Čuňas a zahájil svou první „bitvu za svobodu“, zatím jen ve škole: *„Spolu s několika dalšími jsme asi od šesté třídy vedli boje o délku vlasů. Občas nás chytil ředitel, dal nám dvě koruny a řekl: ‚Ty, ty a ty, k holiči!‘ [...] Vlasy pro nás začaly hodně znamenat.“* Vlasatce záhy neotravovali jen učitelé, ale pronásledovala je policie, byly kvůli nim vydávány zvláštní vyhlášky, v hospodách se jim nenalévalo a tak dále. Dlouhé vlasy nebyly v komunistickém režimu jen módou, ale symbolem vzdoru.

V roce 1968 nastoupil Stárek na střední průmyslovou školu hornickou v Duchcově, kde prožil sovětskou okupaci i začátek normalizace. Maturoval v paruce, tedy s řádným

krátkým účesem. Protože nedostal potřebné doporučení k dalšímu studiu, chvíli přemýšlel o útěku na Západ, ale to už se začínalo formovat jádro severočeského „*dělnického*“ undergroundu. Stárek nevyhnutelně směřoval do opozice, i když to sám tehdy tak vyhroceně neformuloval.

Underground měl tehdy dvě hlavní centra: Prahu a právě severní a severozápadní Čechy. Jeho vůdčím duchem se stal básník, kunsthistorik a umělecký vedoucí hudební skupiny The Plastic People of the Universe Ivan Martin Jirous. Neformální kulturní „*hnutí*“, které je obtížné přesně charakterizovat, se soustředilo kolem úředně neschválené, a tudíž pronásledované kultury, sešli se v něm umělci a intelektuálové s mladými dělníky. Spojovala je touha žít život po svém, ochota postavit se mimo zavedenou společnost, odhodlání rezignovat na kariéru, kterou nutně provázely nedůstojné ústupky. Komunistický aparát spatřoval v jakékoli nezávislé aktivitě ohrožení, ale čím intenzivněji na českou kontrakulturu útočil, tím zarytějšího nepřítele si z ní vytvářel.

František Stárek pracoval v první polovině 70. let zhruba rok v Praze a navázal tu mnohá přátelství. Pak se vrátil domů: *„Sever, to bylo vlastně velké město. Teplice jsou patnáct kilometrů od Ústí, ale mezi tím se táhne průmyslová zóna, takže nezjistíš, kde jedno město končí a druhé začíná. Všechny máničky se taky navzájem znaly – chodili jsme do stejných hospod, věděli jsme, kde se hraje jaký big beat. Po jedné neoficiální výstavě v Mariánských Lázních jsem napsal takový text, reakci, kterou jsem poslal do Prahy lidem, kteří tu výstavu organizovali. Začali jsme si vyměňovat dopisy, rozrostlo se to, já jsem to pak scvaknul do fasciklu a začal půjčovat. To byl takový můj první samizdatový sborník. Brzy se pak zrodila myšlenka časopisu. [...] Už jsme ho ale nestihli vydat.“*

V roce 1976 se konal II. Festival druhé kultury v Bojanovicích a po něm byli zatčeni členové Plastic People a další undergroundoví hudebníci a organizátoři. V září stál Ivan Martin Jirous před soudem spolu s Pavlem Zajíčkem, Svatoplukem Karáskem a Vratislavem Brabencem. Všichni byli odsouzeni za své kulturní aktivity (podle bolševické terminologie za „*výtržnictví*“). V Plzni byl ve stejné době ze stejných důvodů spolu s Karlem Havelkou a Miroslavem Skalickým pro trestný čin „*výtržnictví v organizované skupině*“ souzen i František Stárek. Dostal osm měsíců, trest mu pak změnili na podmínku, ve vazbě v Plzni strávil půl roku. Stal se z něj disident.

Na začátku roku 1977 se Stárek věnoval organizačním aktivitám spojeným s Chartou 77, již téhož roku podepsal – mimo jiné ze solidarity, protože ji de facto vytvořili lidé, kteří se předtím spojili právě na podporu undergroundu. Podpis Charty zapříčinil změnu jeho pracovního zařazení (z technika geofyziky na tzv. figuranta, tedy nekvalifikovaného pracovníka) a ještě intenzivnější zájem tajné policie. V roce 1979 začal Stárek vydávat samizdatovou, tedy soukromě tvořenou a distribuovanou revui Vokno, jež se stala hlavním

kulturně informačním časopisem českého „podzemí“. Na samizdatové poměry měla velký náklad: *„Bylo nám jasné, že s přepisováním na psacím stroji nevystačíme. Jeden kluk v Teplicích se učil v podniku Kancelářské stroje a vynášel tajně jednu součástku rozmnožovacího stroje za druhou, až nakonec propašoval válec a dva dny ten stroj u nás ve sklepě montoval. [...] Mít tehdy doma rozmnožovací stroj, to bylo asi stejné jako mít doma bombu [...].“* Veškeré rozmnožovací stroje byly v Československu registrovány a úředně hlídány.

Do roku 1981 vyšlo pět čísel Vokna a ve stejném období František Stárek spoluzaložil „komunu“ v Nové Vísce: několik přátel si koupilo velkou usedlost, společně v ní žili, ve stodole pořádali koncerty i další kulturní akce. Perzekuce však nabírala na síle, a byla razantní. V roce 1981 úřady dům v Nové Vísce jednoduše vyvlastnily a 10. listopadu 1981 byl František Stárek spolu s Ivanem Jirousem, Michalem Hýbkem a Jiřím Fričem opět zatčen kvůli samizdatu. Po téměř roční vazbě dostal jakožto iniciátor organizované skupiny trest dva a půl roku odnětí svobody podle neblaze proslulého paragrafu 202 (výtržnictví) plus dva roky takzvaného ochranného dohledu.

Po soudu odvezli Františka Stárka do věznice Bytíz na Příbramsku. Na otázku, jak snášel kriminál, odpovídá lakonicky: *„Ale no tak já jsem uměl sedět [...].“* Byl zvyklý fyzicky pracovat a pomáhala mu i zkušenost z drsných Teplic, uměl vycházet s ostřílenými kriminálníky. Vězení se prý snažil „podle vzoru revolucionářů“ využít ke studiu: *„Připadalo mi, že jako šéfredaktor Vokna mám špatné vzdělání, tak jsem si ho chtěl doplnit [...]. Knihovna byla sice vyčištěná od ‚politicky nežádoucí‘ literatury, ale protože bachaři byli hloupí, neudělali to důsledně, takže tam pár hodnotných věcí zůstalo [...]. Také jsem se tehdy zabýval renesančním malířstvím a vystřihoval jsem si různé obrazy a kresby z časopisů. Pak za mnou začali chodit vězni, půjčovali si ty výstřižky a já nevěděl, na co – dokud jsem nepotkal chlapa, který měl na prsou vytetovaný motiv z kresby Albrechta Dürera [...].“* Pokud jde o práci, pracovní normy a zdravotně závadné prostředí, panovaly v normalizačních věznicích podobně špatné podmínky jako v kriminálech a lágrech 50. let. Stárek nejdřív pracoval v životu nebezpečné výrobně olověných broků, odkud se mu podařilo přejít do skupiny odsouzených, která vyráběla dřevěné palety.

Když byl pak z vězení propuštěn, čekal ho takzvaný ochranný dohled: pravidelná povinnost hlásit se na policejní stanici, pravidelné domovní prohlídky, zákaz opouštět nejbližší okolí bydliště bez povolení. Navzdory tomu však František Stárek obnovil revui Vokno a k tomu začal s přáteli vydávat samizdatové knihy, informační bulletin Voknoviny, a dokonce videomagazín. Už byl disident na plný úvazek, pracoval v Chartě 77, pro Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných i v Polsko-československé solidaritě. Potřetí šel do kriminálu v únoru 1989, společně s manželkou Ivou Vojtkovou byl odsouzen v jednom z posledních

politických procesů: „Zase jsem dostal těch dva a půl roku a zase dva roky ochranný dohled. To byl za šéfredaktorství Vokna standardní trest.“

Někdy v té době vytvořila StB propagandistický televizní pořad Kamelot, věnovaný právě Františkovi Stárkovi. Estébácký televizní kus ho měl znemožnit, ale u inteligentních lidí vyvolal především smích a zvýšený zájem. Stárek pořad poprvé viděl, respektive slyšel v kriminále: „Jako vězeň jsem musel povinně chodit na večerní zprávy, ovšem nesměl jsem se potom dívat na zábavu, což mi fakt nevadilo. Ale protože jsem věděl, že ten den mají vysílat nějaký publicistický pořad o působení ‚pravcových žvlů‘, tak jsem byl zvědavěj a domluvil se s jedním vězněm, že si stoupnu za kátr, a až ten pořad poběží, přijde mi říct, o jakých lidech to je. Za chvíli se rozletěly dveře a ten kluk křičí: ‚Ty vole! Je to vo tobě!‘ Tak jsem ho poprosil, ať aspoň pořádně vytočí zvuk.“

Jak již zmíněno, koncem listopadu 1989 dostal František Stárek prezidentskou milost. Poté se angažoval v revoluci a záhy nastoupil k tajné službě, kde pracoval až do roku 2007. Dnes se věnuje badatelskému a dokumentačnímu projektu o dějinách československého undergroundu, je zaměstnán v Ústavu pro studium totalitních režimů.

Autor textu Adam Drda